

Результати емпіричного аналізу структурних характеристик капіталізації зарубіжних країн дозволяють зазначити, що зміни в галузевій структурі капіталізації можна розглядати як випереджальний індикатор, оскільки вони є ознакою відповідних змін у структурі національного промислового виробництва, можливих у майбутньому. Так, лідерські позиції високотехнологічних підприємств у рейтингах капіталізації свідчать про зміни національного промислового виробництва у прогресивному інноваційному напрямку (наприклад, Apple в США, Siemens у Німеччині тощо). І навпаки, вихід у лідери капіталізації підприємств добувної або сировинної спрямованості свідчить про зміни в напрямку певної деградації структури промислового виробництва і посилення структурних дисбалансів, як це, наприклад, спостерігається у Білорусі.

Використання такого випереджального індикатора як діагностичного інструменту в механізмі державного управління структурними перетвореннями промислового виробництва є, на наш погляд, вельми доцільним за умов складності і багатовекторності структурних трансформацій як соціально-економічного процесу.

3.3. Галузеві особливості впливу структурних чинників на процеси капіталізації промисловості

Промислові підприємства України впродовж останнього часу вимушені працювати у важких умовах, які до того ж мають тенденцію до подальшого ускладнення. Це не могло не відзеркалитися на всіх аспектах діяльності підприємств, у тому числі і на показниках капіталізації.

Протягом 2012-2014 рр. за даними Державної служби статистики в Україні тривала тенденція до зниження економічної активності в основних сферах реального сектору економіки. Зокрема, посилилось скорочення обсягів промислового виробництва. За підсумками 2014 р. індекс промислової продукції в Україні склав 89,3% від 2013 р., а за січень-травень 2015 р. – 78,8% від відповідного періоду 2014 р. [22].

Суттєвих втрат зазнав унаслідок кризових явищ і український фондовий ринок. Так, у 2014 р. ключовий індикатор українського ринку акцій – індекс «Української біржі» – втратив близько

65%. Індекс PFTS на кінець 2014 р. зменшився більше ніж у два з половиною рази порівняно з 2011 р. [23].

У результаті перманентних кризових явищ, властивих світовій і національній економіці, починаючи з 2008 р. в економіці України відбувалися структурні зрушення, які в цілому не сприяли виправленню деформацій у структурі промислового виробництва (рис. 3.3).

Зрушення у структурі промислового виробництва є досить інерційним і поступовим процесом, особливо якщо він відбувається стихійно, що підтверджують зміни у структурі промисловості України. Навіть загострення ситуації в зоні АТО не призвело до кардинальних трансформацій у структурі вітчизняного промислового сектору. Певне зменшення частки металургійного виробництва у загальній структурі промисловості можна розглядати як досить позитивну тенденцію. Втім значне скорочення за цей період частки машинобудування, зменшення частки легкої промисловості, зростання питомої ваги добувної промисловості свідчать про збереження накопичених структурних проблем в українському промисловому секторі.

Значною мірою це пояснюється тим, що структурні зрушення, які відбулися, не були результатом цілеспрямованої промислової політики, але виявилися об'єктивним наслідком структурно-технологічних дисбалансів, успадкованих від минулого, і певною мірою результатом прискореного вбудовування національної економіки в глобальну економічну систему.

Незважаючи на те що вітчизняні металургійні підприємства останнім часом зазнали суттєвих випробувань і зменшили обсяги виробництва в 2014 р. на 14,9%, вони не втратили своїх лідерських позицій. Так, серед десяти найбільших за капіталізацією підприємств України чотири представляють металургійну галузь [25].

У цілому галузеві структурні характеристики капіталізації промислового виробництва України також свідчать про зростання дисбалансів: частка металургійних підприємств збільшилася, а частка високотехнологічних галузей, зокрема машинобудування, – зменшилася до 2,5% (рис. 3.4).

У той же час за даними світового рейтингу FT Global 500 [26], який оцінює ринкову капіталізацію 500 найбільших компаній світу, першу позицію посідає корпорація Apple, яка досягла ре-

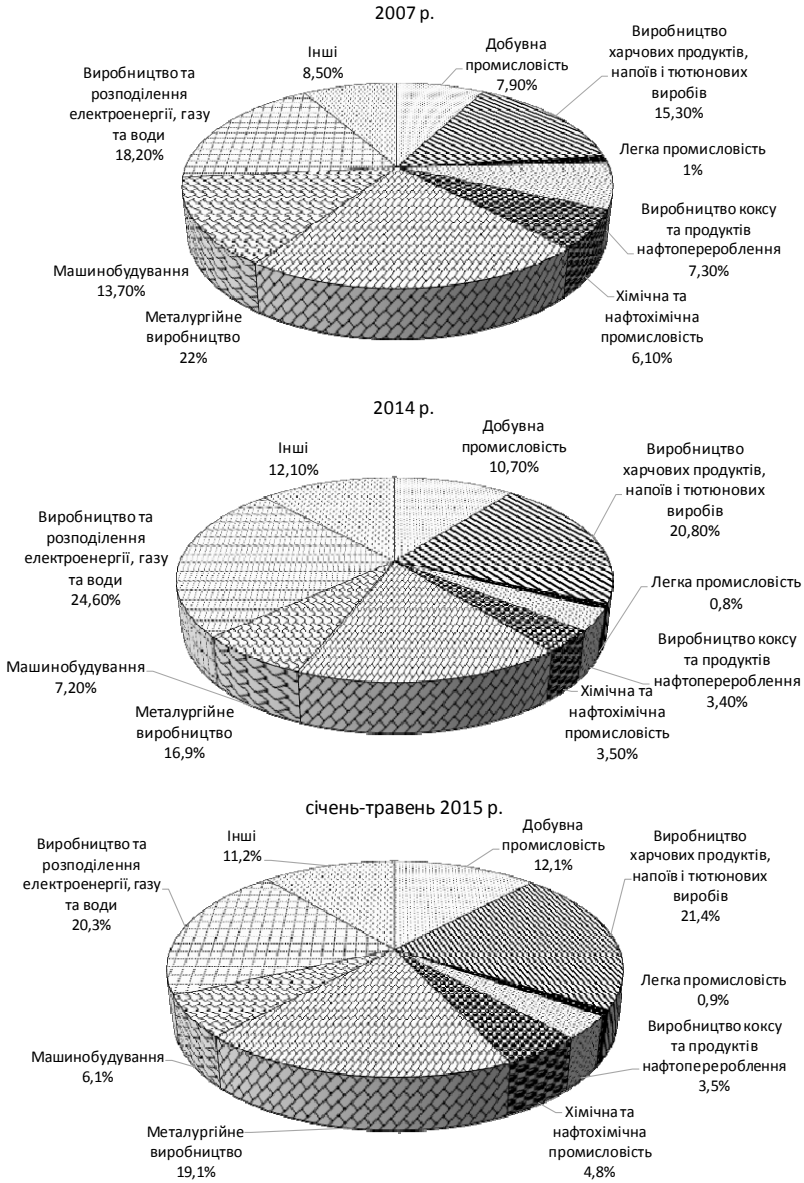

Рис. 3.3. Зміни у структурі промислового виробництва України, %
Джерело: побудовано за даними [24].

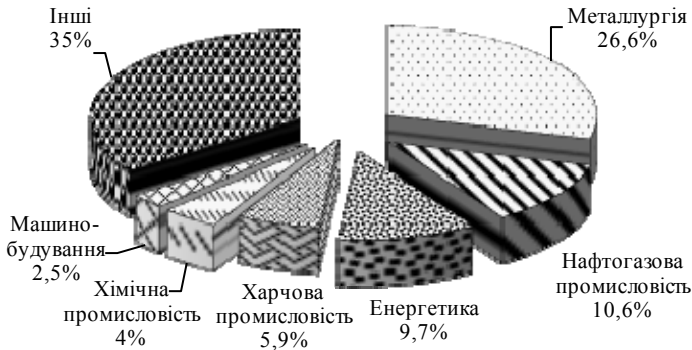

Рис. 3.4. Галузеві структурні характеристики капіталізації промислового виробництва України в 2014 р.

Джерело: побудовано за даними [25].

кордного зростання капіталізації в 469 млрд дол., збільшивши її в чотири рази за останні п'ять років, і випередила колишнього беззмінного лідера – нафтогазову корпорацію ExxonMobil.

У контексті подальшої структурної оптимізації національного промислового виробництва особлива роль належить машинобудівній галузі. Машинобудування є лідером серед інших галузей промисловості у використанні високих технологій. Зазвичай його вважають менш наукоємним сектором порівняно з такими інноваційними галузями, як, наприклад, сфера інформаційних технологій. Проте саме машинобудуванню належить ключова роль у впровадженні передових машин, устаткування і виробничих процесів в інших галузях економіки. Велика частина біо- і нанотехнологій, виробництва сучасних матеріалів, мікро- і фотоелектроніки значною мірою залежить від інновацій у машинобудуванні.

Починаючи з 1970-х років машинобудування почало лідувати серед інших галузей промисловості світу в розвитку і використанні високих технологій. Виробляючи машини, устаткування і комплектуючі для них, ця галузь має також тісні зв'язки зі сферою послуг, особливо з такими її сегментами, як монтаж оброблювальних систем, ремонт і технічне обслуговування і навіть фінансові операції. Все це робить внесок не тільки у підвищення продуктивності, але й у скорочення витрат виробництва.

Приблизно третина продукції машинобудування як проміжні товари поставляється в інші сегменти галузі, такі як електронне машинобудування, автомобілебудування, виробництво медичного устаткування, виробництво інструменту і т.п. Велика частина продукції машинобудування відноситься до інвестиційних товарів, необхідних для здійснення капітальних вкладень у широкому спектрі галузей економіки. Окремі підгалузі машинобудування забезпечують інвестиційними товарами такі галузі промисловості, як текстильна, целюлозно-паперова, добувна, а також будівництво і сільське господарство. Деякі з цих галузей, наприклад текстильна, целюлозно-паперова тощо, потребують достатньо глибоких інвестиційних циклів, що створює значні проблеми для розвитку машинобудування.

Машинобудування залежить від коливань економічної кон'юнктури в значно більшому ступені, ніж інші галузі економіки. Воно сильно залежить від інвестиційної активності компаній, що купують машини і устаткування. Така одностороння відповідність робить машинобудування суттєво залежним від циклічних змін попиту. У результаті машинобудування практично опиняється в центрі процесу чергування криз і економічних підйомів.

На сьогодні найбільшими світовими центрами машинобудування є Європейський Союз, Китай, США і Японія. Згідно із прогнозами експертів у середньостроковій перспективі у світовому машинобудуванні відбуватиметься посилення позицій країн, що розвиваються, особливо Китаю (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

***Прогноз випуску умовно-чистої продукції
машинобудування, млрд дол.***

Країна	2015	2020	2025
ЄС	178,3	193,2	204,7
Бразилія	18,8	23,6	27,2
Китай	248,0	329,4	410,1
США	115,5	129,7	144,9
Індія	19,3	26,0	34,4
Японія	75,4	81,0	86,3

Джерело: складено за даними [27].

Загальний обсяг виробництва машинобудівної продукції зросте з 530 млрд дол. в 2010 р. до 930 млрд дол. до 2025 р., що відповідає щорічному приросту в 3,8% і підтверджує провідну роль машинобудівного виробництва в забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку.

За даними Державної служби статистики України у вітчизняному машинобудуванні в 2014 р. індекс промислової продукції становив 78,7%, у тому числі у виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – 77,3%, електричного устаткування – 100,1%, машин і устаткування для сільського та лісового господарства – 86,2%, металургії – 93,2%, добувної промисловості та будівництва – 80,1%, у виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів – 90,2%, залізничних локомотивів і рухомого складу – 37,2%.

На тлі скорочення питомої ваги машинобудування у структурі промисловості в Україні звертає на себе увагу той факт, що в економічно розвинених країнах на частку машинобудівних виробництв припадає від 30 до 50% загального обсягу випуску промислової продукції: у Німеччині – 53,6%, Японії – 51,5, Англії – 39,6, Італії – 36,4, Китаї – 35,2% (рис. 3.5). Це забезпечує технічне переозброєння всієї промисловості кожні 8 – 10 років. При цьому частка продукції машинобудування у ВВП країн Євросоюзу становить 36 – 45%, у США – 10%. Питома вага машинобудування у структурі промислового виробництва України становить менше 10%, тобто цей показник навіть у відносних величинах у 2-2,5 раза менший, ніж у промислово розвинутих країн.

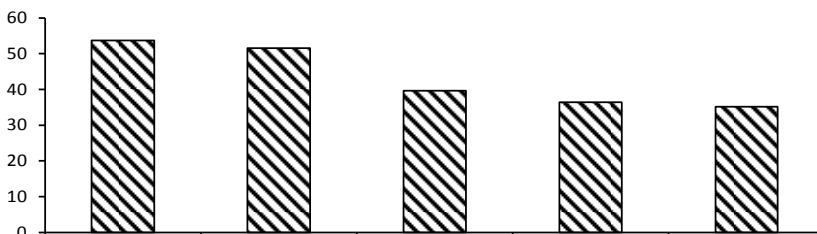

Рис. 3.5. Питома вага машинобудування у загальному обсязі промислової продукції за даними 2013 р., %

Джерело: побудовано за даними [28].

Результати дослідження особливостей розвитку машинобудівної галузі України з використанням системи структурних індексів (розділ 3.1, формули 3.1-3.3) представлені в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

**Показники структурних змін обсягів реалізації продукції
машинобудівних підприємств України**

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Інтегральний коефіцієнт Гатєва	0,101	0,088	0,089	0,022	0,302	0,388	0,538	0,527	0,209	0,137
Коефіцієнт структурних змін Салії	0,118	0,081	0,052	0,018	0,184	0,442	0,471	0,352	0,111	0,081
Індекс Рябцева	0,083	0,063	0,064	0,015	0,219	0,285	0,473	0,356	0,150	0,098

Джерело: розраховано за даними [29].

Отримані результати показують, що структура виробництва продукції машинобудування впродовж 2005-2008 рр. не зазнавала суттєвих змін. У 2009 р. ситуація змінилась, що віддзеркалилося у високому рівні структурних розбіжностей за рахунок суттєвого збільшення частки в обсягах реалізації механічного обладнання; машин та механізмів, електрообладнання та їх частин; пристроїв для записування та скорочення обсягів реалізації транспортних засобів та шляхового обладнання. З 2011 р. на тлі загального скорочення обсягів виробництва продукції машинобудівної галузі (на 20,6% у 2014 р. та на 24,5% за січень-травень 2015 р.) структурні зміни в напрямку переходу до випуску більш високотехнологічної продукції фактично припинилися. Так, за січень-травень 2015 р. виробництво електронної апаратури скоротилося на 68,2%, виробництво автотранспортних засобів – на 84,1%, виробництво комп'ютерів – на 41,3%.

На основі виявлених структурних змін можна виділити певні етапи структурних трансформацій у вітчизняній машинобудівній галузі в останнє десятиліття (рис 3.6).

На умовно першому етапі (2005-2008 рр.) спостерігалася певна стабілізація фінансово-економічного стану підприємств за

рахунок використання наявного науково-виробничого потенціалу, яку перервала світова фінансово-економічна криза 2008 р. Другий етап (2009-2011 рр.) можна розглядати як перебудову виробництва, зумовлену, з одного боку, реакцією на світову фінансово-економічну кризу, а з іншого – підвищенням активності машинобудівних підприємств у пошуку нових ринків і нових управлінських та технологічних рішень. Третій етап, починаючи з 2011 р., виявив, що прискорений розвиток машинобудування змінився, на жаль, спадом активності, обумовленим перш за все зміною соціально-економічних і політичних умов. Протягом 2013-2015 рр. негативні тенденції ще посилюються, чому також сприяло загострення ситуації на південному сході країни.

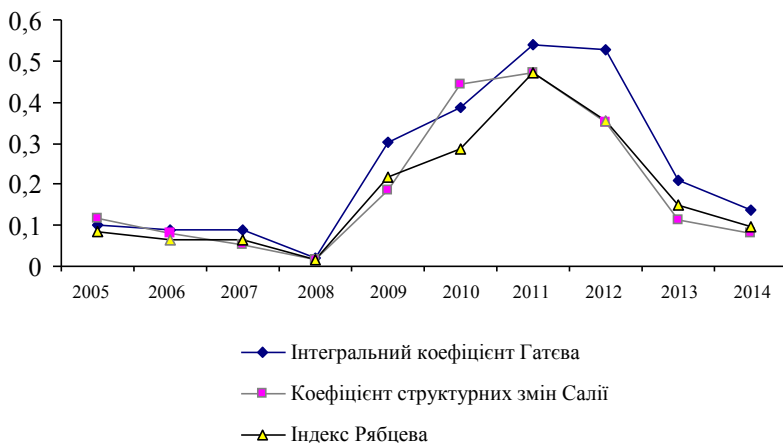

Рис. 3.6. Динаміка змін у структурі виробництва продукції машинобудування в Україні

Джерело: побудовано за розрахунками авторів.

Металургія, яка залишається лідером у національних рейтингах капіталізації, була і є однією з найважливіших галузей світової і вітчизняної економіки: протягом останніх років сталеливарні підприємства забезпечували понад 20% національного промислового виробництва. Від розвитку даної галузі багато в чому залежить динаміка основних макроекономічних показників нашої країни.

Втім слід зазначити, що економічні і соціально-політичні процеси останнього часу внесли суттєві корективи у подальший розвиток як світової, так і вітчизняної металургійної галузі. Металургія, яка традиційно є найбільшим вітчизняним експортером, унаслідок дестабілізації ситуації виявилася вкрай важливою галуззю. У зоні АТО знаходяться Алчевський металургійний комбінат, що входить до корпорації ІСД (потужність до 4,2 млн т сталі на рік), «Донецьксталь» (1 млн т), Єнакіївський металургійний завод (2,9 млн т), що входить до «Метінвесту». Напружена ситуація в Маріуполі створює загрозу ще для двох комбінатів – ММК імені Ілліча і «Азовсталь» загальною потужністю 10 млн т сталі на рік (обидва входять до «Метінвесту»). За підсумками 2014 р. випуск продукції металургійної галузі зменшився на 14,9%, у тому числі у виробництві чавуну, сталі та феросплавів – на 14,4%, труб, порожнистих профілів і фітінгів зі сталі – на 12,2%, іншої продукції первинного оброблення сталі – на 15,7%, дорогоцінних та інших кольорових металів – на 14,2%, готових металевих виробів – на 15,2%.

Проведене дослідження структурних особливостей металургійного виробництва дозволяє зазначити, що ускладнення соціально-політичної ситуації протягом останнього року загострило основні проблеми розвитку і капіталізації підприємств металургійної галузі, такі як високий рівень експортної залежності; використання застарілого обладнання та технологій і як наслідок – висока енерго- та матеріалоемність виробництва; нестача власних коштів для докорінної модернізації виробництва; скорочення внутрішнього попиту з боку галузей, які є споживачами продукції металургійних підприємств; зменшення обсягів експорту внаслідок скорочення споживання у важливих для вітчизняного експорту регіонах і разом з тим посилення експортної експансії з боку в першу чергу китайських компаній; значне падіння цін на продукцію металургійної галузі як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку при відчутному зростанні витрат.

Варто зазначити, що незважаючи на складнощі за підсумками 2014 р. Україна залишалася в десятці найбільших виробників металургійної продукції у світі (рис. 3.7).

На основі матеріалів Світової асоціації сталі (World Steel Association, WSA) узагальнено поточні і прогнозні характеристики

світового металургійного виробництва. Зокрема, за даними WSA споживання сталі у світовому масштабі в 2015 р. мало збільшитися лише на 10 млн т, тобто до 1,54 млрд т, а в 2016 р. – зрости тільки на 1,4%.

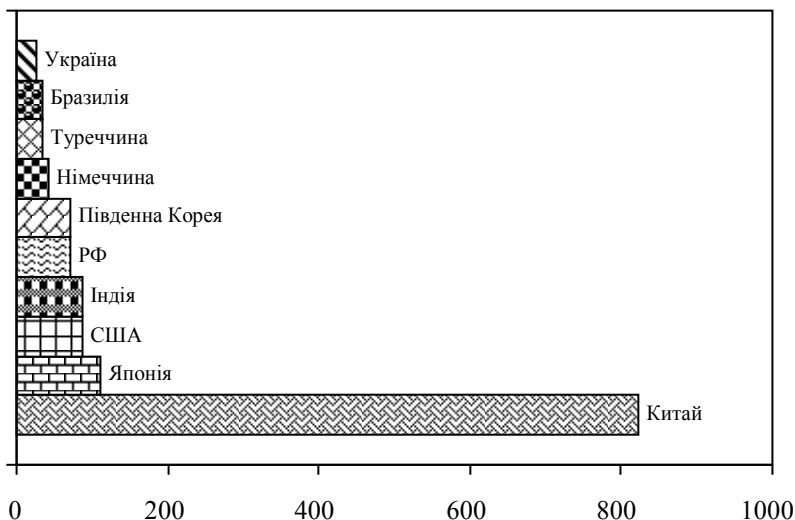

Рис. 3.7. Топ-10 країн – виробників сталі в 2014 р.

Джерело: побудовано за даними [30].

Аналіз виробничих характеристик компаній – світових лідерів металургійного виробництва (Arcelor Mittal, Nippon Steel & Sumitomo Metal Corporation, Hebei Group, Baosteel Group, Wuhan Group, POSCO, Shagang Group, Ansteel Group, Shougang Group, JFE), а також особливостей їх стратегічних програм розвитку [31] дозволяє зазначити, що серед стратегічних пріоритетів провідних у світі металургійних підприємств важливе місце посідають питання підвищення капіталізації і вартості підприємств, які на сьогоднішній день є орієнтиром для ухвалення більшості управлінських рішень – як інвестиційних, так і маркетингових, логістичних тощо, – що підтверджує актуальність цих завдань для вітчизняних металургійних підприємств.